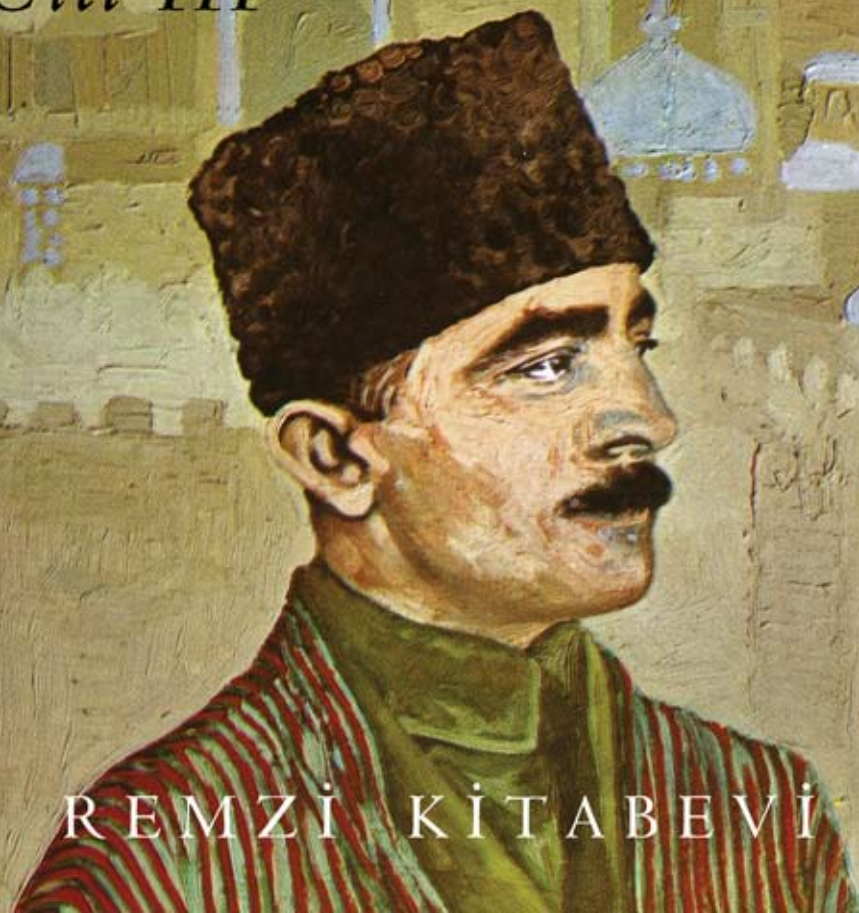

Şevket Süreyya Aydemir

ENVER PAŞA

Makedonya'dan Orta Asya'ya
1914 - 1922

Cilt III

REMZİ KİTABEVİ

ENVER PAŞA

Üçüncü Cilt

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

Makedonya'dan Orta Asya'ya

ENVER PAŞA

Üçüncü Cilt
1914-1922

Remzi Kitabevi

ENVER PAŞA, CİLT III / Şevket Süreyya Aydemir

© Remzi Kitabevi, 1987

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Düzeltili: Nezahat Arslan

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-2141-8

BİRİNCİ BASIM: Mayıs 1972

ON SEKİZİNCİ BASIM: Temmuz 2023

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM

I. <i>Tükenmiş Bir İmparatorluk</i>	19
Yorgun, Yenik ve Yalnız Bir Devlet.....	21
Bu Niçin Böyle Oldu?	30
Tükenmiş Bir İmparatorluk.....	34
Tarım.....	35
Ulaştırma.....	37
Yeraltı Serveti.....	38
Sanayi.....	38
Pazar Birliği Yok	39
Maaşlara Gelince.....	41
Mali Cephe	42
II. <i>Ateş Çemberi Hazırlanıyor</i>	49
İki Genç Asker.....	51
Zirveye Çıkan Yol.....	59
Enver Paşa'nın İktidarı Mutlak mıydı?	64
Osmanlı Ordusunda Almanlar.....	72
Bir Teşkilatçı.....	74
Kahramanlar ve Alın Yazıları.....	76
III. <i>Devler Savaşında Vuruşanlar ve Osmanlı İmparatorluğu</i>	79
Devler Çarpışıyor	81
Osmanlı Ordusu	86
Şahlanmış Dağlar, Asi Bir İklim	92
IV. <i>Allahuekber Dağları Ateşler İçinde</i>	95
Sarı Sessizlik	97
Sarıkamış Dramına Doğru	100
III. Ordu	102
Planlar ve Hayaller.....	104

Doğuda Muharebe Başlıyor.....	110
Gerçekler Çarklarını İşletiyor.....	114
Akıl Almaz Bir Plan	119
Allahuekber Dağlarında.....	121
Harekât Başlıyor.....	127
Garip Hesaplar	129
Enver Paşa'nın Vasiyeti	139
Genel Bir Değerlendirme.....	145
Bir Gerçek.....	147
V. Geriye Dönüş Kabil Değildir!	149
Düşündürücü Rakamlar	151
Stratejik Hedeften, Saltanat Hayaline: Cemal Paşa	154
Planlarla Hayaller Süveys'te de Karışıyor!	156
Garip Bir Yolculuk	159
VI. Cep Açılıyor! Yemen'den Kafkasya'ya Irak'tan Galiçya'ya Kadar!...	169
Cepheler ve İnsan Hazinesi	171
Irak Toprakları	175
Irak Muharebeleri	177
Haritası Olmayan Ülke	181
İngilizler Teslim Oluyorlar	183
Anarşik Bir Monarşi: İran	184
Enver Paşa ve Büyük Planları	186
Boşlukta Dalgalanan Bayrak.....	188
Geleceğe Ait Tasavvurlar.....	192
VII. Devler Ülkesinde Devler Savaşı	195
Devler Ülkesinde Devler Savaşı.....	197
Çanakkale Muharebeleri Başlıyor	198
Bir Mucize	198
Çanakkale Muharebelerine Çıkan Yol	199
İyi Donatılmış Bir Boğaz: Çanakkale	204
Büyük Saldırı Nasıl Olacaktı?... ..	206
Kiçner'in Hesapları ve Tatlı Hayaller	208
Çanakkale Boğazı Ateşler İçinde	210
18 Mart 1915'teki Büyük Saldırı	212
Bu Bir İngiliz-Fransız Yenilgisiydi.....	214

Enver Paşa, Çörçil'in Siyasi Hayatını, 20 Yıl Geriye Atıyor	214
Gelibolu Yarımadası'nda Cepheler Beliriyor	216
Anzac'lar	220
Ateş ve Ölüm Ayını Devam Ediyor	222
Enver Paşa Cephede	223
Düşman Cephesindeki Manevi Hava	225
Gelibolu Muharebelerinin En Kanlı Günleri.....	227
Son ve Kesin Muharebeler	229
Enver Paşa ve Mustafa Kemal.....	230
VIII. Büyüdükçe Zayıflayan Ordu!	245
En Hareketli Ordu	247
İnsanoğlunun Mucizeli Eseri: Yol	248
Ruslar Taarruza Geçiyor	250
Suriye Cephesine Gelince... ..	253
Harbin Son'una Doğru.....	260
Arap İsyanına Gelince... ..	263
Altın! Altın!... ..	266
Medine'nin Düşündürdükleri.....	280
Bir Peygamber Bekleniyor	282
Uğursuz Bir Zafer	283
Suriye Muharebeleri Başlıyor	284
Karanlık Bir Hayalet	285
Projeler Suya Düşüyor	289
Cemal Paşa'nın Yıldızı Sönüyor	290
Suriye Cephesi Çöküyor	292
Tarihi Bir Belge.....	299
Avrupa Cephesinde Osmanlı Askerleri.....	305
Suriye Çöküyor	319
Elveda Suriye	321
Son	324

İKİNCİ KISIM

IX. Rusya'da İhtilal ve Ötesi.....	329
Beklenen İhtilal	331
Çarlık Devriliyor	334
Çözilemeyen Bir Soru.....	335

Bir Gece Baskını	336
Mütareke	339
İleri Hareket	340
X. Umduğumuz Dağlara Kar Yağıyor!	343
Şimdi Ne Olacaktı?	345
Kuzey Afrika'dan Hazer Denizi'ne.....	346
İslam Ordusu.....	348
Brest-Litovsk Antlaşması	350
Problemler ve Surlar	353
Alman Umumi Karargâhı, Bize Karşı	355
Enver Paşa Ne Olacaktı?	364
Enver Paşa Sıkıntıda.....	377
Karadeniz Filosuna Gelince.....	381
İsmet İnönü Ne Diyor?	391
Hazer Denizi'ne Doğru.....	394
Almanlar Ermenilere Uçak Veriyorlar	400
İslam Ordusuna Gelince.....	402
Türkistan Raporu.....	413
Cepheler Çöküyor.....	416
Enver Paşa'ya, Gelince... ..	419
Oyunu Kaybettik.....	424
İttihat ve Terakki Partisi'nin Tasfiyesi	433
Talât Paşa Son Konuşmasını Yapıyor	435
Bir Gölge Teşekkül	439
Ermeni Meselesi	442
Ordu ve Kayıplarına Gelince.....	446
Yolculuk Var!	448
Bırakılan Mektup	449
Dönüşü Olmayan Yol.....	451

ÜÇÜNCÜ KISIM

XI. Dönüşü Olmayan Yolculuk!	457
Bir Yalnız Adam	459
Fırtınaya Yakalanan Yelkenli.....	461
Çelişen Çarklar Arasında	463
Naciye Sultan Anlatıyor.....	464

Fransız Kültürünün Kaybı.....	467
Batılılarla Temas	470
Gafletin Zirvesinde	484
Talât Paşa	486
Başka Türlü İnsanlar.....	489
Hesaplar ve Örgütler.....	497
Vatandan Kopunca ve Siyasi Göçmenlik	503
Neler Düşünüyorlardı?	505
Talihimi Senin Talihine Bağlayarak Hareket Ediyorum.....	511
Bakü’de Şark Milletleri Kurultayı.....	514
Kuzey Afrika Müslümanlarının Temsilcisi	516
Enver Paşa’nın Yanında	521
Mustafa Suphi	523
Enver Paşa Berlin’e Gidiyor.....	525
Doğmadan Ölen Bir Örgüt.....	529
Mustafa Kemal Paşa ve Dışardaki İttihatçılar.....	530
Ben Milleti, İttihat ve Terakki Bayrağı Altına Davet Edemem.....	535
Çarkların Arasında.....	539
Garip Tertipler ve Tasavvurlar	541
1030 Numaralı Vagon.....	543
Halk Şuraları Fırkası	545
Ali ve İstikbal.....	548
Enver Paşa’yı Tevkif Ediniz.....	551
Zıt Cereyanlar Arasında Kıvranan Ruh	554
XII. Pamir Eteklerindeki Mezar!.....	557
Türkmenistan Gecelerinin Soğuğu	559
Değişen Çağ.....	561
Tarihin İbresi	564
Feodal-Klerikal Kalıntı.....	565
Buhara’da	566
Doğu Buhara-Bedahşan.....	570
Ok Yaydan Çıktı	572
Doğu Buhara’da	575
Çetin Bir Ruh Savaşı	576
Esarete Çıkan Yol	578
Enver Paşa Ağlıyor	580

Şahane Bir Esaret	585
Çilelerin Çarkları Dönüyor	589
Gaflet ve Aldanış	590
Karşı Taraf Harekete Geliyor	592
Ne Kadar Basımcı Vardı?	595
Enver Paşa Serbest Bırakılıyor	597
Karşı Saldırı	602
Son Mektup	604
Cemal Paşa Vuruluyor	607
Enver Paşa Dramının Son Perdesi Kapanıyor	612
Pamir Eteklerindeki Mezar	615
Son Söz	616
<i>Ekler</i>	620
Enver Paşa'nın Resmi Sicil Özeti	620
Cemal Paşa'nın Resmi Sicil Özeti	622
Vilayetler ve Sancaklar	624

ÖNSÖZ

Eserimizin üçüncü ve son cildini de veriyoruz. 1880’de İstanbul’da, sıradan bir memurun oğlu olarak hayata gözlerini açan İsmail Enver’in kökleri 1860’lara varan Genç Türkler Hareketi’ne katılıp çıktığı Makedonya dağlarından, 11 Temmuz 1908’de ve bu ihtilalin muzaffer bayrağını omuzlarında taşıyarak dönüşüne kadar geçen olaylar, bu eserin birinci cildini teşkil ediyordu. I. ciltte Osmanlı İmparatorluğu’nun, 1860’larla 1908 arasında içinde yaşadığı şartlarla, 1880’de doğan İsmail Enver’in, onu 1908 İhtilali’nin yıldızı yapan serüveni işlenmişti. Bu serüven, hakikaten ilginçti.

Eserimizin ikinci cildi, 1908 Genç Türkler ihtilaliyle, Osmanlı İmparatorluğu’nun 1914’te Cihan Harbi’ne girişi arasında, imparatorluğun içine yuvarlandığı şartları, olayları ve atmosferi verir. Ve Enver bu devrede, şanın zirvesine ulaşır.

Bu cildimizde ise Enver Paşa’nın hikâyesi, onun, Himalaya’nın Pamir Dağları eteğinde, Balçivan’ın Çeğen mevkisinde, kılıcı elinde atından toprağa düşüp, son nefesini vermesiyle biter. O günlerde gerçi bazı Özbek, Tacik, Türkmen beyleri ona:

— *Hakanların Hakanı, Padişahların en büyüğü*

diye, övgüler, mektuplarla şanına destan düzerlerdi. Ama, 1908’in Hürriyet Kahramanı Binbaşı Enver Bey ve Birinci Dünya Harbi’nde imparatorluğun fiilen Başkumandanı Enver Paşa artık, son ümitlerini de yitirmişti. Hayal ile gerçeğin, artık aşılması mümkün olmayan sınırına varmıştı. Bir yalnız adamdı. Ve ben öyle sanıyorum ki, o gün ve son defa atına atlayıp, son defa kılıcını çekerek kendisine ateş açan mitralyözlerin üzerine saldırırken, artık dönüşü olmayan bir yolun sonuna geldiğini biliyordu. Onun göz göre göre ölümün bu kucağına atılışında, ölümüne meydan okuyuşunu sezerim. Geriye dönmek istiyordu ama, dönemedi. Yollar, dört tarafından kapalıydı. Ve kaderinin bu son kara düğümü içinde, cesaretle öldü. Ölümü bilerek kabul etti. Henüz 42 yaşındaydı.

Gerçi Orta Asya'ya koşarken ona da “tahtlardan, saltanatlardan” masallar okunmuştu. Vereceğimiz belgelerle biz bunu, kendisinden de dinleyeceğiz. Gerçi bu ülkede onun da zaman zaman, aynı topraklarda türeyen Sevüktekinlerin, Gazneli Mahmutların, Babür Şahların, Aksak Timuruların rüyalarını yaşamış olması mümkündür. Ama ne var ki artık karşısında, jeopolitik kanunlarla çağın akımları, karşılaşacağı silahlı düşmanlardan daha güçlüydü.

Bu cildin son bahislerini yazarken, Enver Paşa'nın da teneffüs ettiği Orta Asya havasını teneffüs etmek, onun ayak izlerini ve son kalıntıları saklayan topraklarda, onu düşünerek, ondan bir yankı işitmek için dolaşmak fırsatını bulabildim. Ama gökkubbe sağırdı. Buhara, Semerkant, Taşkent ufuklarında, artık başka rüzgârlar esiyordu. Onun mihtnetli günler yaşadığı Düşenbe çevresiyle, Kurgan-Tube, Baysun ve nihayet toprağa düştüğü Balcıvan illeri, geçmişe karşı hafızasızdı. “Pamir Dağları ise, haşmetli olmaktan ziyade, soğuk ve cesaret kırıcıydı...

Evet, gerçi onu silahlı hasımlarının saçtığı mitralyöz kurşunları öldürdü. Ama Enver'i asıl yenen, hiç de doğru değerlendiremediği jeopolitik kanunlarla, bir türlü kavrayamadığı çağ akımları oldu. Bunun için ve öyle sanıyorum ki Enver Paşa, hem Birinci Dünya Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda, hem bu harpten sonra kendini verdiği Anadolu'ya giriş hesaplarında, hem Orta Asya'da, biraz da kendi kendinin mağlubudur.

İşte bu ciltte biz, hepsi de 1914-1922 yılları arasına sığışan bu üç devreyi vereceğiz. Bu arada, hem Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu, hem Enver'in Anadolu sınırlarındaki hayal kırıklığını, hem de onun son nefesiyle kapanan şartların, sahnelerin hikâyesini, belgeleriyle izleyeceğiz. Bu hikâye elbette ki bazen kanlı, bazen ümitli, bazen zaferler, bazen yenilgiler içinde geçecektir. Fakat *Son*, öyle görülüyor ki, daha baştan bellidir.

Hemen şunu da belirtelim: Bu büyük serüven, hele bizler için, baştan sona düşündürücüdür. Baştan sona izlenmeye değer. Çünkü bu hikâye aslında, bizim tarihimizin bir parçasıdır. Hatta Enver Paşa'nın Orta Asya'daki ümitsiz mücadelesi bile. Çünkü biz Orta Asya'ya, kanımız ve tarihimizle bağlıyız. Biz Orta Asya'dan geldik. Ve bir gün bizden

birinin, hatta şartların ve çağın zıddına da olsa Orta Asya'da kendisine bir talih arayışı, bizim ırkımızın tarihinde benzeri çok olan arayışların bir sonuncusu olsa bile manalıdır. Bunun içindir ki bu serüven, ruhumuzla çelişmemesi gereken bir çıkış, bir atılıştır. Bu atılış gerçeklerle ne kadar çelişse de...

*
* *

Bu ciltte biz, gerek imparatorluğun Birinci Dünya Harbi'ni, gerek bu harp sonunda yurt dışına çıkan ve içlerinde Enver Paşa'nın da bulunduğu İttihat ve Terakki önderlerinin Avrupa ve Asya'daki hayatlarını, binlerce orijinal belgenin içinde yoğunlaşmış olanağı ile izledik. Bir zamanlar, İttihat ve Terakki önderlerinin bir kısım önemlilerini yurt dışında, Enver Paşa'nın kendisini ise Asya'da görmek, dinlemek olanağına da ulaştık. Hatta bazı safhalar bu gök kubbe altında, aynı topraklarda, beraber yaşanmış gibidir. Eldeki ve bugün önemli kısmı Tarih Kurumu arşivine maledilen belgelerin hepsi, elbette ki bu ciltte yer almayacaktır. Ama kimisi harbe ve Başkumandanlık Karargâhı'na, kimisi harpten sonra yurt dışında, mesela Enver Paşa, Cemal Paşa gibi aktif mücadele adamlarına ait olan ve onların, gerek dünya görüşü ve karakterleri, gerek ümit veya ümitsizlikleri bahsinde çok şeyler ifade eden bütün vesikalar, dikkatle incelenmiştir. Bunlardan en manalı olanlarını buraya bütünüyle veya parçalar halinde aktarmak vazifemizdi. Biz de öyle yaptık. Ama vakit bulabilirsek bir gün belki de, bu üç cildi, ayrıca bir belgeler cildi takip edebilir.

Bu arada gördük ki, Enver Paşa yurt dışında yazdığı bu yazıların bir gün, tarih sahnesine çıkacağını, tarihçinin yahut tarihten bir şeyler nakledecek olanların ellerine geçeceğini düşünmüştür. Aynı cins kâğıtların ancak birer yüzüne yazdığı bu yazıların, mektupların saklanması, bir takım albümlere birer köşesinden yapıştırılarak derlenmesini istemiştir. Enver Paşa gerçi içine dönük, konuşmayan, duygularını açığa vurmeyen bir insandı. Ama yazılarında, içli ve duyguludur. Hayatının şu veya bu safhasını hatıra ve mektuplarında aksettiren, sahneyi, olayları ve şartları süslemez. Oluşları ve olumsuzlukları, hatta kendisinde kalması daha doğru sayılabilecek dekoru ve atmosferiyle de, olduğu gibi nakleder. Kaldı ki bu şartlar hele son zamanlarda öylesine kötü gelişir ki, bazen günlerini yazacak kâğıt bile bulamaz. Derme çatma kâğıt

parçalarına, çay paketi kâğıtlarına yazılmış, ama hepsinin de saklanmasını istediği yazıları elimizdedir. Hele ölümünden önceki günlerde, artık hiç kâğıt bulamaz olur. Çünkü, “Din kardeşlerimi kurtaracağım” diye koştuğu o yerlerde insanlar, akıl almaz derecede korkunç bir cehalet deryası içindedirler. Ne milliyetlerini, hatta ne de dinlerini bilirler...

Mesela bir defasında bir Afganlı subay Enver Paşa’ya, kendi hayatı gibi korumaya çalıştığı bir armağan verir. Bu armağan, dar, incecik, küçük bir cep defteridir. Ancak 17 yapraklı! Enver Paşa, bu ele geçen paha biçilmez nesneyi, âdeta kıskanarak kullanır. Satırlar gayet sıktır. Yazılar okunamayacak kadar küçük, ama inci gibidir. Bellidir ki, paşa bu satırları yazarken bir kuyumcunun, küçük, fakat çok kıymetli bir parça üzerinde işlemesi gibi, kendini bütün dikkati ile bu eserine vermiştir. Ama bir gün o da biter. Sonra gene mektuplar başlar. eşi Naciye Sultan’a mektuplar... Bu mektuplar Sultan’ın eline ya geçecek ya geçmeyecektir. Eğer geçecekse, Afganistan üzerinden ve Afgan Sefareti kanalından Berlin’e veya Münih’e varmak için, en az bir ay vakit isteyecektir. Ama ne önemi var. O bu mektuplara:

“Bir gün tarih-i âleme geçecek”

dediği her şeyi yazar. Her mektup, evvela tarihe bir rapor ve bir vesika gibi başlar. Ama Enver de *insan* dediğimiz yaratıktır. Hayatının tek kadınına, bütün özelemleri, bütün ihtirasları ile hitap eder. Bunlar da düşündürücü satırlardır. Bunlarda da, Pamir eteklerinin soğuk sağırlığı, etrafındakilerin hali, ümit ve ümitsizlik ve nihayet bu hava içinde eşine itiraf etmekten çekinmediği âleme küskünlük! Evet, Enver’in küskünlüğü de düşünülünce, onun son günleri içimizde, bütün esefleri ve dramı ile canlanır.

Eşine son mektubu, 25 Temmuz 1922 tarihini taşır. Kâğıt yokluğundan mektup yazamadığını bildirir. Ve son mektubunun içine, Pamir kalyaklarından birkaç yabani çiçek kor. Şu satırlar onundur:

“İşte efendiciğim. Bu satırları yazarak mektubumu kapatıyorum, içine burarım yabani çiçeklerinden maada, birkaç gece altında yattığım karaağaçtan kopardığım ufak bir dalı da ekliyorum... Karaağaca çakımla ismini yazdım...”

Sonra gene, henüz 42 yaşında genç bir insanın, hayatının tek kadınına “bütün maddi mevcudiyeti ile aşk ve iştiyak” ihtirasları dile ge-

lir. Ve gene dualar, gene ümitler... Ruhunun sultanını, yavruları ile beraber “Hudânın birliğine emanet” eder. Ve işte bu mektup, onun son mektubudur...

Çünkü Enver Paşa'nın ölümü, bu tarihten ancak dokuz gün sonra, 4 Ağustos 1922'ye rastlar. O gün, Kurban Bayramı'nın birinci günüdür.⁽¹⁾ Namazlar kılınmış, kurbanlar kesilmiştir. Ve bu kurbanların kanını toprak iyice emmeden, namazgâha tepeden bir baskın ateşi açılır. Enver Paşa, 25 kadar fedaisi ile kendini bu ateşin üzerine atacaktır. Ve mitralyözlerin saçtığı kurşun yağmuru altında, yedi yara alıp, kılıcı elinde, atından toprağa düşecek, sağ yanına kıvrılıp, son nefesini verecektir.

Dram bitmiş, perde kapanmıştır. Biz bu ciltte, Tacikistan'ın, Pamir eteklerindeki Balcıvan bölgesinin Tecen mevkisinde, Enver Paşa'nın bu şehadet sahnesini anlatacağız. Onun ölüm yeri, yılı, ayı ve günü ile tutulan ölüm protokolünün de fotokopisini vereceğiz. Onun gömüldüğü Âbıderya kışlağına gelince?...

Ama biz şimdi konumuza girelim. Zaten bu üç ciltlik eserimizde Enver Paşa'nın devri ve hikâyesi, Enver Paşa'nın bu ölüm protokolü ile Âbıderya'daki mezarı başında bitecektir...

Bahçelievler-Ankara
Ş. S. AYDEMİR

---

(1) Ölüm protokolü, Enver Paşa'nın şehadetini, bayramın ikinci günü olarak kaydeder. Ama anlaşılıyor ki Balcıvan'da bayram, bir hesap yanlışlığı ile bir gün erken başlatılmıştır. Ve aslında ölüm, Kurban Bayramı'nın birinci gününe rastlar.

BİRİNCİ KISIM

Şevket Süreyya Aydemir (1897-1976)

Enver Paşa, yenileşme çağının getirdiği uluslaşma sürecinde sivrilen bir komutandır. “Hürriyet kahramanı” olarak tarihe geçerken I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Sarıkamış dramı ve Orta Asya serüveniyle de anılmaktadır.

Şevket Süreyya Aydemir, bu kahramanın trajik öyküsünü anlatırken Osmanlı'nın çöküşüne ve ölüm kalım mücadelesi içinde bir ulusun var olma savaşına da tanıklık etmektedir.

“Enver Paşa iki ekstrem arasında, yani ümitleri, hayalleriyle büyük yenilgi arasında, ama daima cesur, daima dinamik, kendi talihiyle boğuşur. Ve son, ne yazık ki imparatorluğun da sonu olur.”

Şevket Süreyya Aydemir

ISBN 978-975-14-2141-8

9 789751 421418

KDV'den muaf